

Проанализированы современное состояние структурных составляющих интеллектуального потенциала, в частности финансовая составляющая, кадровое обеспечение, материально-техническая база, транспортная доступность. Охарактеризована деятельность аспирантуры, докторантуры, вуз, половозрастная структура специалистов высшей квалификации. Приведены данные по выполнению программы «Школьный автобус» и по строительству, реконструкции ДУЗ и ОУЗ. Проанализированы явления в уменьшении численности учащихся в школах и вузах I-II уровня аккредитации, приведенные данные о состоянии транспортной доступности учебных заведений и их соответствии неравномерного размещения. Охарактеризовано состояние финансирования образования и науки области, научных и научно-технических работ по отраслям наук, по видам работ, по источникам финансирования, финансирования в городах и районах. Графически показано распределение объема научных и научно-технических работ, выполненных собственными силами научных организаций (предприятий) по видам работ. Изучено состояние развития общеобразовательных учебных заведений, высшие учебные заведения всех уровней аккредитации, охарактеризованные причины изменений в приеме учеников к высшим учебным заведениям всех уровней аккредитации, проанализирована динамика объема научных работ выполненных собственными силами за секторами наук. Охарактеризованы динамику и изменения в численности работников научных организаций по категориям персонала, современное состояние кадрового обеспечения учреждений образования и науки области. Графически показано распределение численности работников научных организаций (предприятий) по категориям персонала в городах и районах. Охарактеризованы динамику в деятельности аспирантуры и докторантуры Волынской области.

Ключевые слова: интеллектуальный потенциал, аспирантура, докторантура, высшие учебные заведения, научный потенциал, кадровый состав, образовательный потенциал, специалисты высшей квалификации.

Summary:

O.M. Iyiv. ECONOMIC FACTORS OF INTELLECTUAL CAPACITY FORMING IN VOLYN REGION.

The current condition of structural components of intellectual capacity has been analyzed, including financial component, staffing, material and technical base and transport accessibility. Activity of postgraduates, doctoral work, higher educational institutions and gender and age structure of higher qualification experts has been characterized. The data on the implementation of the program "School Bus" and for the construction, reconstruction pre-schools and secondary schools. Analysis of phenomena in reducing the number of students in schools and universities I-II accreditation levels, the data on the state of the transport accessibility of educational institutions and by non-uniform placement. Characterized financing of education and science areas of financing scientific and technical work on the fields of science, by type, by source of funding, funding in cities and regions. Graphically shows the distribution of scientific and technical work performed by its own scientific organizations (enterprises), by type of work. the state of financing of education and science of area, sourcing is described, development status is studied general educational establishments, higher educational establishments of all levels of accreditation, described reasons of changes in the reception of students to higher educational establishments of all levels of accreditation, the dynamics of volume of the advanced studies of executed is analysed by own forces after the sectors of sciences. Characterizes the dynamics and changes in the number of employees by category of scientific organizations staff, current status of staffing schools and science area. Graphically shows the distribution of the number of employees of scientific organizations (enterprises) by category of personnel in cities and regions. The characteristic of the dynamics of post-graduate and doctoral Volyn region.

Key words: intellectual capacity, postgraduate, doctoral, higher educational institutions, scientific potential, staffing, academic potential, higher education expert.

Рецензент: проф. Брич В.Я.

Надійшла 26.03.2013р.

УДК 911.373:711.3(23.0)

Олеся БЕГЕНЬ

АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ УСТРІЙ ГІРСЬКИХ ПОСЕЛЕНЬ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Здійснено аналіз територіальних та історичних особливостей функціонування й ієрархічної структури адміністративно-територіального устрою у взаємозв'язку з характером гірського розселення. Визначено залежність адміністративного обслуговування від особливостей природних умов гірської місцевості, рівня дисперсності території. Розглядаються тенденції розвитку та формування оптимальної моделі сільського самоврядування гірських регіонів.

Ключові слова: адміністративно-територіальний устрій, гірське поселення, сільське самоврядування.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Актуальна проблема формування оптимальної моделі сільського самоврядування у

контексті адміністративного реформування в Україні зумовлює необхідність детального наукового аналізу територіальних особливостей

його сучасного стану та можливих тенденцій розвитку. Водночас аналіз сучасного адміністративно-територіального устрою потрібно здійснювати на підставі нових методичних підходів, які враховують різні елементи адміністративної системи, насамперед широкі функціональні можливості розвитку, економічну ефективність, особливості характеру сільського розселення, а не лише визначаються територіальним аналізом виробничої інфраструктури. Розглянемо особливості адміністративного устрою сільських поселень в Україні на прикладі аналізу територіальних особливостей гірських районів Львівської області.

Метою дослідження є аналіз територіальних та історичних особливостей функціонування й ієрархічної структури адміністративно-територіального устрою гірських поселень Львівської області. У процесі роботи вирішувалися такі **завдання**: а) вивчення територіальних відмінностей адміністративного устрою в межах досліджуваного регіону; б) ретроспективний аналіз закономірностей адміністративного перетворення у регіоні; в) дослідження особливостей соціально-демографічної ситуації в гірських районах Львівщини; г) окреслення спектру проблем адміністративного реформування гірських поселень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Спектр актуальних проблем адміністративно-територіального устрою гірських поселень досліджуваного регіону розглянуто у стратегії їхнього сталого (збалансованого) розвитку. Дослідження виконано відповідно до планів науково-дослідних робіт Інституту регіональних досліджень НАН України у рамках теми "Пріоритетні напрями сталого розвитку гірських територій". Науковим підґрунтям роботи стали праці В. Кравціва, М. Долішнього, П. Самольотова, Н. Паньків, О. Перхач, Є. Прип'як, Р. Сливки, Г. Старостенко та ін. Дослідження проведено з використанням статистичних даних Головного управління статистики у Львівській області Держкомстату України, а також законодавчих і нормативних актів.

Територіальні відмінності адміністративно-територіального устрою. Відповідно до сучасного адміністративно-територіального устрою, сільські поселення гірських районів Львівської області за адміністративним статусом диференційовано на дві групи. До першої групи можна віднести центри сільських рад – найнижчої адміністративної одиниці України, їх менше; до другої – гірські поселення, фак-

тично позбавлені місцевого самоврядування і підпорядковані у територіальному управлінні гірським поселенням із сільрадою. Необхідно зауважити, що у гірських районах Львівщини сільські поселення не виконують функцій їх адміністративних центрів.

На 1 січня 2012 р. місцеве самоврядування сільських поселень гірських районів Львівської області здійснювалось 94 сільськими радами, розподіленою між шістьма адміністративними районами, що становить приблизно половину (48,5%) загальної кількості сіл і значно перевищує середні в Україні показники (35,8%). На одну сільраду в середньому припадає близько двох гірських сіл (2,1 одиниці), що свідчить про доволі високий ступінь забезпечення місцевого самоврядування. Проте у територіальній концентрації поселень адміністративного статусу спостерігаються суттєві районні відмінності. В межах Стрийського району лише два гірських поселення (Верхня і Нижня Стинава), що мають статус сільських рад. Тоді як серед трьох гірських поселень Самбірського району немає жодної сільради. В інших адміністративних районах значення коливаються від 1,7 до 2,4 гірських поселень на одну сільраду.

Територіальні відмінності місцевого самоврядування у регіоні зумовлені, насамперед особливостями концентрації людності у сільських гірських поселеннях [3]. Виявлено також залежність між темпами збільшення кількості сільрад і територіальною структурою міських поселень. У передгірських більш промислових районах і зонах значного їх впливу політична й соціально-економічна свідомість гірського населення значно вища, що позначилось на вищих темпах адміністративного самовизначення населення. Наприклад, у Дрогобицькому районі упродовж останніх десяти років темпи збільшення сільських рад у два рази вище, ніж у середньому у регіоні. У Сколівському і Турківському районах, найбільш віддалених від обласного та міжобласних поліфункціональних центрів, ці темпи найнижчі у регіоні.

До основних кількісних критеріїв функціонування місцевого самоврядування сільських поселень належить середня площа сільради, кількість поселень і населення на одну сільраду. Аналіз на рівні районів найбільш повно відображає недоліки чинної адміністративної системи й основні територіальні проблеми. В цьому випадку необхідно враховувати не лише основні параметри оцінки одиниць адміністративного устрою і визначити середні параметри

в обсязі країни або окремих регіонів, а розглянути відповідний ієрархічний рівень як складну географічну систему із специфічним природним, історико-культурним і соціально-економічним підґрунтям. Відповідно уникнути кількісних відмінностей соціально-економічного та політико-географічного розвитку на районному рівні неможливо. Завдання будь-якого дослідження полягає у визначенні оптимального варіанта за певних географічних умов.

У структурі розселення Старосамбірського району багато малих гірських поселень. Зокрема, їхня частка у районі становить 53,5%. Внаслідок цього тут сформувалися більші сільради, які об'єднують по три і більше поселень, а територія адміністративного обслуговування поширюється на площу до 60–100 км². За таких умов важливим критерієм надання повноцінних адміністративних послуг сільським поселенням є їх віддаленість від центра сільради. Особливо не вигідним є географічне положення поселень, які віддалені від центра самоуправи на відстань понад 5–10 км, тоді можливості ефективного адміністративного обслуговування суттєво зменшуються. Наявність значної кількості гірських поселень, фактично позбавлених адміністративного впливу, свідчить про неврегульованість проблеми місцевого самоврядування, ускладнює розвиток соціальної інфраструктури та обмежує політичний вплив. Близько 60% гірських поселень розташовані на відстані понад 10 км до залізничної станції. Варто відзначити й значну віддаленість від обласного центру (понад 100–150 км).

У другій групі районів (Дрогобицький і Стрийський), з мережею великих сіл, більш раціонально розташовані центри сільських рад. Адміністративне самоврядування сільради поширюється в середньому на одне–два гірське поселення. Подібне становище спостерігаємо у Сколівському і Турківському районах. Значно ширші можливості місцевого самоврядування і державного управління забезпечуються компактністю сільрад.

Ретроспективний аналіз адміністративно-територіального устрою. Ретроспективний аналіз динаміки кількості сільрад в гірських районах Львівської області відображає напрям державної політики щодо адміністративних перетворень у гірській місцевості. Адміністративні зміни відбувалися одночасно з реформуванням мережі сільських поселень. Зменшення кількості гірських сіл і часткове збільшення їхньої людності супроводжувалося

зменшенням кількості сільрад. В межах досліджуваної території у 1947 р. налічувалося 147 сільських рад, які забезпечували місцеве самоврядування 264 сільських поселень, з яких 68 – були дрібними, з людністю до 100 осіб [5]. Адміністративні функції однієї сільради тоді поширювалися в середньому на 1,8 села. Розпочинаючи з 1959 р. і протягом двадцяти років адміністративні зміни проявлялися у територіальному розширенні повноважень сільських рад, і, відповідно, одна сільрада охоплювала в середньому до трьох гірських поселень.

Територіальне розширення повноважень сільрад в СРСР зумовлене фактичним ототожненням мережі сільрад і мережі центральних поселень, де зосереджувались управлінські структури, основні виробничі фонди та демографічний потенціал колгоспів. Тобто адміністративний статус гірських поселень відігравав другорядну роль порівняно з господарським. Це не випадково, адже політична система Радянського Союзу з централізованим управлінням мало враховувала позиції сільського самоврядування. Зменшення кількості сільрад зумовило значні соціально-економічні диспропорції у розвитку сільського розселення, зростання навантаження сільського населення на одну сільраду і відповідно погіршення територіального управління, розвитку соціальної інфраструктури віддалених гірських поселень, втрату прив'язаності населення до рідних місць і як наслідок погіршення демографічної ситуації та депресивний розвиток.

Особливості соціально-демографічної ситуації. Згідно з результатами дослідження, в Турківському районі існує залежність між адміністративним статусом сільського поселення й темпами зменшення кількості населення. Темпи зменшення населення сіл – центрів сільрад у 1,4–1,5 рази нижчі, ніж у прилеглих населених пунктах. Із віддаленням від центра сільської ради темпи погіршення демографічної ситуації суттєво зростають. Подібна ситуація спостерігається і в соціальному розвитку гірських поселень. Забезпечення закладами освіти, культури, медичними пунктами, відділеннями зв'язку, транспортними комунікаціями у гірських поселеннях з адміністративним статусом завжди вища, ніж у поселеннях без таких функцій. Зокрема, в Турківському районі школи основного і середнього рівня є у 97% адміністративних пунктів, тоді як 50% гірських поселень без місцевого самоврядування не мають навчальних закладів, а у решті є

школи початкового (12,5%) і середнього (37,5%) рівня.

Нерівномірність соціального розвитку сільських поселень – центрів сільських рад і прилеглих гірських поселень на Львівщині свідчить про неврегульованість проблеми місцевого самоврядування. Стихійною реакцією на негативні суспільно-політичні явища сучасного адміністративно-територіального устрою став вихід наприкінці 80-х – на початку 90-х років ХХ ст. багатьох сіл, в тому числі малих, зі складу сільрад. Проте, цей процес у гірській частині Львівщини не набув масового характеру, тому не має дестабілізаційного впливу на суспільний розвиток регіону. Зокрема, за останні десять років з'явилося 14 (14,9 %) нових сільрад. Причинами інертності цього процесу є:

1) відсутність законодавчої бази, на основі якої могла б втілюватись адміністративна реформа;

2) запровадження Верховною Радою України мораторію на утворення нових сільських рад;

3) соціально-економічна криза в державі, адже адміністративна реформа потребує значного державного фінансування;

4) соціальна байдужість більшості селян до адміністративних змін.

Проблеми адміністративного реформування гірських поселень. Проблеми адміністративного реформування сільських поселень у гірських регіонах залишається актуальними. Їх слід вирішувати з позицій державної адміністративно-територіальної реформи, науково обгрунтованої регіональними дослідженнями демографічних, соціальних, економічних і політичних процесів, враховуючи місцевий історичний досвід і досвід сусідніх держав. Кількісне зростання сільських рад в межах досліджуваної території є об'єктивним процесом, що спрямований на відновлення природного самоврядування географічно відокремлених суспільних груп [4]. Це право завжди існувало на галицьких землях. Навіть у період іноземного поневолення кожне поселення здійснювало місцеве самоврядування, основою якого був і залишається звичай, що доповнювався і регулювався в різний час волоським, польським і німецьким правом.

Сьогодні у всіх сільських поселеннях, позбавлених адміністративного статусу, місцеве самоврядування здійснюється обраними сільською громадою представниками. Функції представників громади ідентичні функціям

офіційних представників влади, проте, вони не наділені юридичним представництвом перед державною владою та її фінансовою підтримкою. Отже, представницька основа у кожному гірському поселенні сьогодні є, тому необхідно рішучіше запроваджувати адміністративну реформу, поєднуючи її з реформуванням інших важливих складових господарства. Зокрема, законодавчо невирішеною залишається проблема приватної власності на землю і податкового кодексу, чітко не визначена державна політика стосовно сільського господарства. Саме ці питання є ключовими для адміністративної реформи, адже утворення нових низових адміністративних одиниць потребує значного фінансування, яке повинно забезпечуватись, насамперед, за рахунок податкоспроможного сільського населення [1].

Водночас, адміністративна реформа потребує суттєвих науково-методологічних і методичних змін. Адміністративний статус поселень в Україні регулюється "Положенням про порядок вирішення питань адміністративно-територіального поділу Української РСР", прийнятим ще у 1981 р. Це положення не відповідає сучасній системі розселення, де відбулися важливі структурні зміни, насамперед у формі господарської організації поселень, відчувається невідповідність соціально-демографічного потенціалу та статусу поселень, що зумовлює необхідність прийняття нового закону або внесення значних доповнень до закону "Про адміністративно-територіальний устрій України".

Проаналізувавши різні аспекти проблеми адміністративного статусу, соціально-економічного і демографічного потенціалу та історичні форми адміністративного устрою, сільські поселення за людністю і функціональною структурою можна диференціювати на два рівні – сільські громади, одиниці адміністративно-територіального устрою найнижчого рівня, і волості. Статус громади слід надати гірським поселенням, які у найближчій перспективі зберігатимуть життєздатність. Тут необхідно врахувати два критерії: по-перше, людність поселення повинна перевищувати 50 осіб, і, по-друге, сприятливість демографічної ситуації для розвитку села. Статус центра волості, який буде об'єднувати декілька сільських громад, слід надати великим поселенням, які на фоні сільської місцевості виступають центрами системотворення. Зокрема, функції системоуправних одиниць другого ступеня можуть збігатися з теперішніми селами – центрами сільрад. У

деяких випадках за рахунок створення розширеної ієрархії адміністративно-територіального устрою територія волості може розширюватись. Загальна кількість одиниць першого і другого ступеня ієрархії в гірських районах Львівської області внаслідок реалізації поданих зауважень може збільшитись до 182 одиниць й охоплювати 94% сільських поселень досліджуваного регіону.

Висновки. Аналіз адміністративно-територіального устрою сільських поселень у гірсь-

кій частині Львівської області виявив суттєві недоліки чинної низової адміністративної системи. Проте соціально-економічна ситуація не є загрозливою. Наявність географічно виражених структурних диспропорцій, низька якість процесу управління, обмежені можливості реалізації зв'язків з елементами адміністративних одиниць, низький рівень самоусвідомлення створює проблеми не лише адміністративного характеру, а й соціально-демографічного розвитку гірських поселень.

Література:

1. Дністрянський М. С. Деякі методологічні та методичні підходи до оцінки адміністративно-територіального устрою України / М. С. Дністрянський, В. С. Грицевич // Вісн. Львів. ун-ту. Сер. геогр. – 1998. – Вип. 21. – С. 80–86.
2. Зведені таблиці за формою № 1-село. Соціально-економічні характеристики сільських населених пунктів на 1.01.2009 р. – Львів, 2009.
3. Пандяк І. Територіальні особливості людності у сільських поселеннях Львівської області / І. Пандяк, Н. Ганич // Вісн. Львів. ун-ту. Сер. геогр. – 2004. – Вип. 30. – С. 213–218.
4. Паробецький М. М. Проблеми відродження села Карпатського регіону України / М. М. Паробецький, З. О. Манів, М. М. Мамчин // Вісн. Львів. ун-ту. Сер. геогр. – 1990. – Вип. 19. – С. 198–201.
5. Українська РСР: Адміністративний поділ на 1 вересня 1946 р. – К., 1947.

Резюме:

Олеся Бегень. АДМИНИСТРАТИВНО-ТЕРРИТОРИАЛЬНОЕ УСТРОЙСТВО ГОРНЫХ ПОСЕЛЕНИЙ ЛЬВОВСКОЙ ОБЛАСТИ.

Осуществлен анализ территориальных и исторических особенностей функционирования и иерархической структуры административно-территориального устройства во взаимосвязи с характером горного расселения. Определена зависимость административного обслуживания от особенностей природных условий горной местности, уровня дисперсности территории. Рассмотрено тенденции развития и формирования новой оптимальной модели сельского самоуправления горных регионов. Неравномерность социального развития сельских поселений – центров сельских советов и прилегающих горных поселений во Львовской области свидетельствует о неурегулированности проблемы местного самоуправления.

Анализ административно-территориального устройства сельских поселений в горный районах Львовской области раскрыл существенные недостатки действующей низовой административной системы. Тем не менее, социально-экономическая ситуация остается не угрожающей. Наличие географически выраженных структурных диспропорций, низкое качество процесса управления, ограниченные возможности реализации связей с элементами административных единиц, низкий уровень самосознания создает дополнительные проблемы не только административного характера, но и проблемы социально-демографического развития горных поселений.

Ключевые слова: административно-территориальное устройство, горное поселение, сельское самоуправление.

Summary:

Olesya Begen'. THE ADMINISTRATIVE-TERRITORIAL STRUCTURE OF L'VIV REGION MOUNTAIN SETTLEMENTS.

The analysis of territorial and historical functioning features and hierarchy of administrative-territorial structure in relationship with mountain settlement character was made. Also was determine relation between administrative service and natural conditions features of mountain locality and territory disperse level. A trends of development and optimal model of village government forming in mountain regions was regarded.

The analysis of administrative-territorial structure of rural settlements in mountain part of L'viv region discover principal disadvantages of low level administrative system. However social-economic situation is not dangerous. Presence of geographically pronounced structural disproportion, low quality of management process, limited possibilities of connections with administrative units realization, low level of self recognition maked problems not only administrative character, also social-demographic development of mountain settlements.

Key words: administrative-territorial structure, mountain settlement, village government.